

پیشگفتار

نظریه‌های مددکاری اجتماعی در عمل شامل یازده نظریه بالینی موجز اما جامع است که مددکاران اجتماعی عموماً برای ارزیابی، برنامه‌ریزی و مداخله‌های مربوط به افراد، خانواده‌ها و گروه‌ها استفاده می‌کنند. هدف نوشتن کتاب حاضر فراهم کردن کتابی یک‌جلدی برای استادان و دانشجویان دوره کارشناسی ارشد (و نیز متخصصان شاغل در این حرفه) است که نظریه‌ها و مداخله‌های مهم مورد استفاده در مراکز مختلف بالینی را دربر بگیرد. کتاب نظریه‌ها، منبعی است که دانشجویان پس از پایان تحصیلات نیز می‌توانند از آن استفاده کنند.

شمار مناسب واحدهای درسی

بیشتر برنامه‌های آموزشی دوره کارشناسی ارشد مددکاری اجتماعی در این کشور، تمرکز بر کار بالینی را نیز دربر می‌گیرند و دانشجویان را ملزم می‌سازند که حداقل یک و غالباً چند واحد درسی مربوط به کار مستقیم را بگذرانند. بیشتر کتابهای منبع مربوط به نظریه‌ها در خارج از حرفه مددکاری اجتماعی تدوین شده‌اند و به طبع باید به منابع همان حرفه متکی باشند، در حالی که مددکاری اجتماعی به منبعی نیاز دارد که بر ارزشهای خاص این حرفه و تأکید آن بر بافت محیطی سامانه‌های مراجع مبتنی باشد. چالش استادان همانا انتخاب شماری منطقی از نظریه‌ها برای گنجاندن در این درس است: نه آن قدر زیاد باشد که نتوان بیش از یک بار آن را مطالعه کرد و نه آن قدر کم که دانشجویان نتوانند مهارت‌های علمی کافی به دست آورند. هدف انتخاب نظریه‌های مطرح‌شده در کتاب حاضر این است که ضمن فراهم کردن چشم‌اندازی نسبتاً گسترده از حوزه عمل، دانشجویان بتوانند مطالب را عمیقاً فرا بگیرند.

این کتاب می‌تواند برای دوره‌های مقدماتی و دوساله کارشناسی ارشد مناسب باشد و شامل اطلاعات کاربردی و جدیدی درباره نظریه‌ها و فنون مددکاری اجتماعی است که می‌توان در دو سطح اولیه و پیشرفته از آنها استفاده کرد. کتاب نظریه‌ها برای انواعی از دروس اختیاری بالینی نیز کاربرد دارد (مثلاً کار بهداشت روانی جامعه‌نگر، مداخله در بحران و مراقبت بهداشتی)، زیرا مطالب منحصر به یک مسئله یا مکان خاص نیستند. کم بودن نسبی شمار نظریه‌ها باید برای استادان جذاب باشد، زیرا می‌توانند کل کتاب را در یک یا دو ترم تدریس کنند.

ساختار کتاب و مطالب آن

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، کتاب نظریه‌های کاربردی در مددکاری اجتماعی شامل یازده نظریه مهم است، یا به بیان دقیق‌تر، نه نظریه و دو الگوی عمل در آن گنجانده شده است. الگویی که در فصل یازدهم به تفصیل شرح داده می‌شود، شامل مجموعه روشهایی است که برای کار با انواع خاصی از مراجعان استفاده می‌شود. یکی از الگوها (درمان بین‌فردی) را به عنوان نمونه‌ای از شیوه به کارگیری یک (یا دو) نظریه برای جمعیت خاصی از مراجعان مطرح کرده و دیگری (مصاحبه انگیزشی) را به دلیل محبوبیت چشمگیر و تأثیرش بر کار بالینی امروز، و نیز قابلیت به کارگیری آن در بسیاری از نظریه‌ها، در این کتاب گنجانده‌ام.

نظریه‌های دو فصل آغازی کتاب هدمندان انتخاب شده‌اند تا خواننده با اهمیت کار مبتنی بر نظریه و مؤلفه‌های نظری مهم برای آرمان حرفه مددکار اجتماعی آشنا شود. این مؤلفه‌ها عبارت‌اند از: ارزشها، توجه به تواناییها [قابلیتها]، توانمندسازی مراجع، معنویت و توانایی ارزیابی کار خویش. یازده فصل بعد با دیدگاهی تاریخی سازماندهی شده‌اند و نظریه‌ها به ترتیب ورود به قلمرو علوم انسانی معرفی می‌شوند. فصلهای سوم تا پنجم به نظریه‌های روان‌پویایی اختصاص دارند از جمله روان‌شناسی خود، نظریه روابط ابژه و نظریه سامانه‌های خانواده بوئن (که، اگرچه تحلیلی نیستند، برگرفته از مبانی تحلیلی‌اند). فصلهای ششم تا نهم به نظریه‌های شناختی- رفتاری

اختصاص یافته‌اند، از جمله نظریه رفتاری، نظریه شناختی، نظریه بین‌فردی (یک الگو) و نظریه ساختاری خانواده (که به نظر من با الگوهای شناختی- رفتاری همخوانی دارد). فصلهای دهم تا دوازدهم بر چند نظریه یا رویکرد «جدیدتر» متمرکزند، از جمله درمان راه‌حل‌محور، مصاحبه انگیزشی و درمان روایتی. فصل آخر کتاب به مداخله در بحران اختصاص دارد، یعنی دیدگاهی ترکیبی که روشهای آن برای سازماندهی پاسخ سریع به مراجع درگیر در بحران، برگرفته از مطالب مطرح‌شده در سایر فصلها هستند.

هر فصل براساس نکات مهم زیر سازماندهی شده است:

- تمرکز بر نظریه
- هواداران مهم (در گذشته و حال)
- خاستگاههای نظریه [یا پیشینه]، از جمله بافت اجتماعی
- دیدگاه نظریه در مورد فرد
- مفاهیم ساختاری بین‌فردی و میان‌فردی (در صورتی که کاربرد داشته باشند) و سایر مفاهیم مهم
- مفاهیم رشد انسان (اگر کاربرد داشته باشند)
- ماهیت مشکلات
- ماهیت تغییر
- هدفهای مداخله
- راهبردهای ارزیابی و مداخله (از جمله ماهیت رابطه مددکار اجتماعی / مراجع)
- شیوه رسیدگی به مسائل معنوی مراجع
- توجه به مسائل مربوط به عدالت اجتماعی
- نمونه‌های موردی
- شواهد تحقیقی درباره اثربخشی و سودمندی
- انتقادات
- سؤالهایی برای بحث و فعالیتهای کلاسی
- ضمیمه‌ها (شامل نکات مهم نظریه)

نکات مهم نظریه در پایان هر فصل مطرح می‌شود و به خصوص می‌تواند از نظر مقایسه نظام‌مند نظریه‌ها برای استادان و دانشجویان مفید باشد.

هر فصل با پیوند دادن رفتار انسان در محیط اجتماعی با رابطه کاری بالینی، بر چگونگی رسیدگی نظریه به رشد انسان در چهارچوب بافتهای انسانی و فرهنگی گوناگون متمرکز است. علاوه بر سازماندهی این مطالب، چگونگی توجه نظریه به مسائل معنوی و عدالت اجتماعی نیز بررسی می‌شود. تحقیقات مربوط به کارایی هر نظریه و نتایج مفید آنها در هر فصل خلاصه شده‌اند.

دانشجویان در دوره تحصیل تقریباً همیشه انگیزه زیادی برای یادگیری روشهای کاربردی دارند. آنها وقت زیاد و پرارزشی را صرف رشد حرفه‌ای خود می‌کنند و فقط چند سال فرصت دارند تا بر مطالب پیچیده تسلط یابند. همچنین در مراکز مشغول کار می‌شوند که از آنها انتظار می‌رود با شایستگی، مداخله‌های عملی مستقیمی فراهم سازند. من به عنوان یک استاد باسابقه می‌دانم که بی‌تردید شوق آنها به یادگیری گنجینه گسترده‌ای از روشهای مداخله بالینی، یکسان نیست. امیدوارم کتاب حاضر منبعی برای ارضای رضایت‌بخش نیازهای آنها باشد و ساخت‌بندی آن بتواند مطالب را وارد حوزه زندگی کند.

سالهاست که به عنوان متخصص بالینی کار می‌کنم و همیشه از خواندن و آزمودن رویکردهای مختلف دربارهٔ مداخلهٔ بالینی لذت برده‌ام. دوست دارم باور کنم که ضمن تلاش برای تسلط بر نظریه‌ها و الگوها، و انتخاب روشهایی که به نظر می‌رسد برای مراجعان مختلف سودمند باشند، در حال تدوین نظریه‌ای شخصی هستم، اما نظریه‌ای که مبتنی بر سنتهای حرفه ماست. امیدم این است که کتاب حاضر به دانشجویان مددکاری اجتماعی کمک کند تا همین مسیر را بپیمایند.

تغییرات چاپ جدید

چاپ جدید کتاب شامل موضوعهای روزآمدی است؛ به عبارت کلی‌تر، این کتاب شامل منابع روزآمد، گزارشهای تحقیقی جدید دربارهٔ کارایی هر نظریه یا روش، منابع زیادی از نویسندگان مددکار اجتماعی که به رشد هر نظریه یا روش کمک کرده‌اند، چند مطلب جدید برای بحث و اصلاح شیوهٔ روایت مطالب در سراسر کتاب است. به عبارت خاص‌تر، مطالب جدید عبارت‌اند از: بحثی طولانی‌تر دربارهٔ شواهد تحقیقی و عوامل مشترک شفا دهندهٔ نظریه‌ها (فصل اول)، مطالبی اضافی دربارهٔ دیدگاه تواناییها [قابلیتها]، چهارچوب خطر و ترمیم‌پذیری و نظریهٔ توانمندسازی (فصل دوم)، گزینه‌های جدیدی از نظریهٔ روان‌پویایی معاصر، نظریهٔ دلبستگی و انتقال فرهنگی - قومی (فصلهای سوم و چهارم)، مطالب جدیدی دربارهٔ تأثیر خانوادهٔ اولیهٔ خود مددکار اجتماعی هنگام فراهم کردن درمان خانوادگی (فصل پنجم)، بحث رفتارگرایی بومی و نقشه‌های بومی (فصل ششم)، بحث درمان رفتاری دیالکتیکی و «رویکرد جلسهٔ ساخت‌دار» در نظریهٔ شناختی (فصل هفتم)، سازماندهی مجدد مطالب درمان بین‌فردی (فصل هشتم)، بخش گسترده‌ای دربارهٔ رابطهٔ مددکار اجتماعی / مراجع (فصل نهم)، نمونهٔ موردی جدیدی دربارهٔ نوجوانان متخلف جنسی در فصل دوازدهم و مطالب مختصری دربارهٔ ارزیابی خودکشی و ضربه‌های ناگهانی در فصل سیزدهم. نویسندگان مرهون دانشجویان، همکاران و بازنگران کتاب است که در تشخیص نیاز به ارتقای کیفیت این حوزه‌ها نقش داشته‌اند.

مقدمه مترجم

یکی از مؤلفه‌هایی که یاوران حرفه‌ای را از یاوران غیرحرفه‌ای متمایز می‌سازد، دانش نظری است و نیاز به این دانش بود که درهای دانشگاهها و مدارس عالی را به روی مشتاقان کمک به مردم باز کرد و حرفه‌های یاورانه را از اقداماتی خیرخواهانه اما غیرحرفه‌ای به اقداماتی حرفه‌ای و اندیشیده بدل ساخت. تأسیس رشته‌هایی چون مددکاری اجتماعی در نهادهای آموزش عالی نتیجهٔ تشخیص این واقعیت بود که هر یاور حرفه‌ای در صورت آگاهی از دانش جدید رشته خود می‌تواند کاری مؤثر و سنجیده برای مراجعان انجام دهد و نیاز اولیهٔ او همین آگاهی است. شاید آنچه ذکر شد برای یاورانی که در این راه گام نهاده‌اند امری بدیهی و تکراری به نظر برسد، اما در هر حال اشارتی بود.

بنابراین در جهان امروز که «عصر انفجار اطلاعات» نام گرفته است، یاوران حرفه‌ای ملزم‌اند با آخرین دانش و مهارت‌های حرفهٔ خود آشنا شوند و هر لحظه اطلاعات خود را به روز کنند، به همین دلیل شاهدیم که در رشته‌های دیگر، علاوه بر همهٔ کتابهای علمی و نظری، کتابهای زیادی در زمینهٔ نظریه‌های کاربردی هر رشته به نگارش درآمده یا ترجمه شده است و هر روز نیز این کتابها با ورود نظریه‌های جدیدتر، روزآمدتر می‌شوند. اما متأسفانه این مهم در مورد رشتهٔ مددکاری اجتماعی صدق نمی‌کند و به اعتراف اکثر آگاهان، کمبود منابع به خصوص در زمینهٔ نظریه‌های کاربردی خاص رشته آشکار است. بنابراین دانشجویان و دست‌اندرکاران رشته ناگزیرند به کتابهای رشته‌های مشابه اکتفا کنند.

اگرچه نظریه‌های رشتهٔ مشاوره، مددکاری اجتماعی، جامعه‌شناسی و نظایر آن ریشه در روان‌شناسی دارند، هر رشته به نظریه‌هایی نیازمند است که کاربرد بیشتری برای آن داشته باشد. مترجم با آگاهی از این مهم، درصدد ترجمهٔ کتابی برآمده که شامل نظریه‌های مورد نیاز و خاص حرفهٔ مددکاری اجتماعی باشد و با جستجوی فراوان و مداوم به کتاب حاضر دسترسی پیدا کرد. این کتاب یک منبع نظری جامع، روزآمد و اختصاصی است که برای مددکاران اجتماعی نگارش شده است و نظریه‌هایی را توضیح می‌دهد که برای این رشته کاربرد دارند.

یازده نظریه در این کتاب شرح داده شده‌اند که ضمن تمرکز بر کار بالینی در مددکاری اجتماعی، برای کار با گروهها، خانواده‌ها، سازمانها و جوامع نیز قابل استفاده‌اند و از اولین نظریه‌های روان‌پویایی تا آخرین دیدگاههای جدید را دربر می‌گیرند. ساختار کتاب در پیشگفتار مؤلف به تفصیل توضیح داده شده است و در اینجا نیازی به تکرار آن نیست. از همهٔ استادان فرزانه انتظار دارم نقایص و کاستیها را به اینجانب یادآوری کنند و با رهنمودهای حرفه‌ای و اندیشیدهٔ خود به رفع کاستیها در چاپهای بعدی یاری رسانند.

لازم است به این نکته مهم نیز اشاره کنم که مترجم ضمن توجه به رعایت امانت در ترجمهٔ کتاب، گاهی (خوشبختانه در موارد نادر) ناچار شده است برخی از مطالب را به دلیل مغایر بودن با ارزشهای دینی و فرهنگی جامعهٔ ما حذف کند.

در پایان لازم می‌دانم از سرکار خانم فاطمه لشکری‌نژاد صمیمانه سپاسگزاری کنم که متن حاضر را با دقتی قابل تحسین خواندند و تذکرات و پیشنهادهایی دادند که با دیدهٔ منت پذیرفتم و اعمال کردم، امید که به استحکام جمله‌ها کمک کرده باشد.

فریده همتی